

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-57-26>

УДК 658.114.5:637.1:338.439.02(477)

Шуст Олена Анатоліївна

доктор економічних наук, професор, ректор,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7066-8020>

Свиноус Іван Вікторович

доктор економічних наук,
професор кафедри обліку і оподаткування,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0346-1596>

Присяжнюк Наталя Михайлівна

кандидат ветеринарних наук,
доцент кафедри іхтіології та зоології,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4737-0143>

Кузьменко Оксана Анатоліївна

кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри технології кормів, кормових добавок і годівлі тварин,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4553-9950>

Olena Shust, Ivan Svynous, Nataliia Prysiazhniuk, Oksana Kuzmenko
Bila Tserkva National Agrarian University

**ХОЛДИНІЗАЦІЯ В МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ
ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОДОВОЛЬЧУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ****HOLDINGIZATION IN DAIRY CATTLE BREEDING
AND ITS IMPACT ON UKRAINE'S FOOD SECURITY**

Анотація. У статті досліджено процес холдинізації в молочному скотарстві України та його вплив на продовольчу безпеку держави в умовах структурних трансформацій аграрного сектору. Розкрито сутність і тенденції концентрації виробництва, формування вертикально інтегрованих аграрних структур і зростання ролі великих промислових ферм у забезпеченні стабільності постачання молочної сировини. Проаналізовано економічні та соціальні наслідки посилення позицій агрохолдингів, зокрема їхній вплив на зайнятість у сільській місцевості, розвиток фермерських господарств, інвестиційну активність і рівень продовольчої самодостатності країни. Визначено, що великі підприємства, маючи доступ до капіталу та сучасних технологій, виступають ключовими стабілізаторами ринку навіть у кризових і воєнних умовах. Запропоновано напрями державної політики, орієнтовані на поєднання переваг холдинізації з підтримкою малих і середніх виробників, розвитком кооперації, цифровізації та забезпеченням соціально-економічної стійкості сільських територій.

Ключові слова: холдинізація, молочне скотарство, агрохолдинги, продовольча безпека, фермерство, кооперація, аграрна політика, стійкий розвиток.

Summary. The article provides a comprehensive analysis of the process of holdingization in Ukraine's dairy cattle breeding sector and its multidimensional impact on national food security. It examines the structural, institutional, and economic transformations taking place in the dairy industry under the influence of large agro-industrial holdings, which are gradually becoming the dominant form of agricultural organization in Ukraine. The research highlights the growing concentration of production, the formation of vertically integrated agrarian structures, and the increasing role of large industrial dairy farms in ensuring the stability and predictability of raw milk supply to processing enterprises. Particular attention is paid to the consequences of these transformations for the country's food security, including changes in production efficiency, market balance, and accessibility of dairy products to the population. The study emphasizes that holdingization, while contributing to technological modernization, productivity growth, and investment attractiveness of the sector, simultaneously generates social and economic challenges. These include the

reduction of small farms, weakening of local self-sufficiency, and the growing monopolization of the market. Large enterprises, having access to financial resources, modern breeding technologies, and innovative farm management systems, have proven to be the main stabilizing force of the industry during the wartime period. They have managed to maintain production volumes, ensure uninterrupted milk supplies to processing plants, and preserve the country's basic level of food security despite logistical disruptions and regional production losses. Based on the analysis of domestic and international experience, the article substantiates that the sustainable development of the dairy sector requires a balanced model that combines the strengths of large holdings with the inclusiveness of small and medium-sized producers. The authors propose key directions of state policy aimed at supporting technological modernization, promoting agricultural cooperation, encouraging fair competition, and harmonizing institutional mechanisms in accordance with European standards of agricultural regulation. It is emphasized that the state should play a coordinating role in creating a favorable environment for investment and innovation, while ensuring the social and economic sustainability of rural areas. The results of the research demonstrate that holdingization in the dairy industry can serve as a driver of Ukraine's food security only under conditions of transparent governance, institutional balance, and equal access of market participants to resources and markets. Strengthening cooperation between holdings, family farms, and processing enterprises, along with active state support and digitalization of production processes, will contribute to the formation of an efficient and competitive dairy industry integrated into the global agrifood system.

Keywords: holdingization, dairy cattle breeding, agroholdings, food security, farming, cooperation, agricultural policy, sustainable development, institutional transformation, rural economy.

Постановка проблеми. Український аграрний сектор від часу здобуття незалежності зазнав суттєвих структурних трансформацій. Найбільш характерним проявом цих змін стало формування аграрних холдингів – великих інтегрованих компаній, які функціонують на засадах єдиного організаційно-управлінського механізму та консолідуєть діяльність декількох сільськогосподарських виробників. Цей процес, відомий як холдинізація, особливо активно проявилось у галузі молочного скотарства. Молочна галузь традиційно має стратегічне значення в системі забезпечення продовольчої безпеки країни, адже молоко та молочні продукти займають друге місце у структурі раціону харчування населення після хлібопродуктів. Водночас саме молочний підкомплекс є одним із найбільш проблемних в АПК: протягом останніх тридцяти років в Україні спостерігається безперервне скорочення виробництва молока, зменшення поголів'я корів та невідповідність рівня споживання молочних продуктів науково обґрунтованим нормам раціонального харчування.

Попри численні зусилля, Україні поки що не вдалося стабілізувати ситуацію та уникнути дефіциту молока, що посилює залежність від імпорту. Проблематика загострилася в умовах останніх кризових подій – пандемії COVID-19 та повномасштабної війни, які завдали аграрному сектору значних втрат. Лише у 2022–2023 роках з аграрної мапи країни зникло 1261 підприємство, серед яких чимало тваринницьких господарств, що поставило під загрозу безперебійність постачання молочної продукції. У сучасних умовах продовольча безпека України дедалі більше залежить від здатності великих агрохолдингів зберігати й нарощувати виробництво молока, компенсуючи втрати у малому секторі. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває науковий аналіз впливу процесів холдинізації на розвиток галузі молочного скотарства та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукових джерел свідчить, що вітчизняне молочне скотарство проходить етап глибокої структурної трансформації під впливом економічних, соціальних і воєнних чинників. На думку Г. Черевка [1] та Г. Меньяйлової [10], посилення ролі агрохолдингів формує нову модель великотоварного виробництва, що змінює ринкову структуру та систему управління в аграрному секторі. Водночас С. Шупик [2] і В. Антощенкова [3, 7] акцентують на необхідності використання зарубіжного досвіду модернізації молочного скотарства, зокрема у напрямі технологізації та кооперації фермерів. Дослідження А. Величка [4], І. Гурської [5], М. Гладія [9] підтверджують тенденцію концентрації виробництва та посилення ролі промислових ферм у забезпеченні продовольчої безпеки. У працях Г. Кузьменка та А. Телендія [8] наголошується, що післявоєнне відновлення галузі потребує інституційної підтримки держави, розвитку інтегрованих виробничо-збутових ланцюгів і зміцнення взаємодії між великими виробниками та малими фермерами.

Метою статті є дослідження динамічних процесів холдинізації у молочному скотарстві, аналіз динаміки розвитку молочних агрохолдингів в Україні та визначення їх впливу на продовольчу безпеку держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Холдинізація в аграрному секторі визначається як процес укрупнення виробництва шляхом створення агрохолдингів. Агрохолдинг трактується як група взаємопов'язаних юридичних осіб, що здійснюють сільськогосподарське виробництво та випуск харчової продукції під контролем спільного власника. Типова структура агрохолдингу складається з материнської (керуючої) компанії та дочірніх підприємств, які можуть спеціалізуватися на окремих етапах агропромислового циклу – від виробництва сировини до її переробки

та реалізації [1]. Таким чином, агрохолдинг виступає вертикально інтегрованою структурою, що поєднує всі стадії створення доданої вартості в межах єдиного корпоративного управління.

Причини поширення агрохолдингів зумовлені економічними перевагами інтеграції та ефектом масштабу. Об'єднання ресурсів дозволяє компанії отримувати дохід на кожному етапі ланцюга створення вартості – від виробництва сировини до реалізації готової продукції. Вертикальна інтеграція забезпечує контроль за всіма стадіями виробництва, формує єдину бізнес-модель, сприяє зниженню витрат (у тому числі за рахунок внутрішньогрупових трансфертних цін), централізує управління фінансами та матеріально-технічним забезпеченням, а також підвищує інвестиційну й кредитну привабливість. Для учасників агрохолдингу це означає доступ до фінансової підтримки, новітніх технологій і техніки, розширених каналів збуту та вищого рівня фінансової стійкості.

З теоретичної точки зору, концентрація виробництва сприяє підвищенню ефективності завдяки масштабам і впровадженню інновацій. Це особливо важливо для тваринництва, де великі промислові ферми мають змогу використовувати сучасні технології – генетичне покращення поголів'я, автоматизовані системи доїння, комп'ютеризоване управління раціоном. У світовій практиці простежується виразна тенденція до укрупнення молочних ферм: кількість господарств зменшується, але їхній середній розмір постійно зростає. У розвинених країнах масштаби виробництва давно сягають десятків і сотень корів: у США середній розмір ферми перевищує 240 голів, у Новій Зеландії – понад 400. Це забезпечує продуктивність на рівні 6–10 тис. кг молока від корови на рік залежно від країни [2]. Україна також поступово рухається в напрямі крупнотоварного виробництва, що отримало назву холдинізації АПК. Вітчизняні агрохолдинги стають дедалі більш впливовими виробниками молока, змінюючи структуру галузі.

Разом із тим, холдинізація має не лише економічні, а й соціальні наслідки. Позитивні результати проявляються у зростанні обсягів виробництва, прибутковості та інвестиційної привабливості. Негативні ж сторони відображаються у соціально-економічній сфері: концентрація земель і активів у великих структурах може призводити до витіснення дрібних фермерів, зростання безробіття в сільській місцевості, поглиблення нерівності та занепаду громад. Цей контраст особливо помітний в Україні, де поряд із потужними агрохолдингами функціонують мільйони одноосібних господарств.

Структура вітчизняного молочного скотарства історично була двосекторною: поряд із великими сільськогосподарськими підприємствами

функціонувала значна кількість дрібних виробників – особистих селянських господарств. Ще на початку 2010-х років саме домогосподарства формували близько 80% валового виробництва молока. Проте останнє десятиліття характеризується стійкою тенденцією до концентрації виробництва та зростання ролі промислового сектору. Процес холдинізації в молочній галузі проявляється у швидкому скороченні дрібних господарств та одночасному укрупненні великих молочно-товарних ферм.

За даними Держстату, чисельність поголів'я корів в Україні продовжує непинно зменшуватися. Так, якщо на початку 2015 року їх налічувалося понад 2,26 млн голів, то у 2020 році – вже 1,79 млн, а на початку 2025 року – лише 1,155 млн. За п'ятирічний період 2020–2024 років зменшення становило близько 35%. Найбільш суттєве скорочення поголів'я спостерігається у господарствах населення, тоді як у сільськогосподарських підприємствах темпи скорочення значно нижчі, а в окремих випадках фіксується навіть приріст.

У 2023 році промисловий сектор уперше за тривалий час продемонстрував позитивну динаміку – збільшення поголів'я приблизно на 1%. У результаті вже у 2024 році частка корів у промисловому секторі перевищила 40%, тоді як на домогосподарства припадає менше 60%. Якщо поточна тенденція збережеться, у найближчий час поголів'я корів в Україні може зменшитися до критично низького рівня, і основними виробниками залишатимуться великі промислові ферми.

Паралельно відбувається укрупнення господарств. Середній розмір товарної ферми перевищив 300 голів, а на сучасних підприємствах продуктивність сягає 8 тис. літрів молока від корови на рік. Це наближає Україну до американської моделі розвитку молочного виробництва, де домінують великі ферми. Для порівняння: у більшості країн ЄС середній розмір ферми становить близько 100 корів, а середній надій – 6–7 тис. літрів. Зростання ролі надвеликих господарств у структурі молочного скотарства свідчить про формування нового типу виробничої бази в Україні. Саме такі ферми забезпечують високу ефективність завдяки масштабам діяльності, сучасним технологіям та вертикальній інтеграції. Вони дедалі частіше поєднують молочне виробництво з іншими напрямками агробізнесу, створюючи синергію в межах однієї корпорації. Важливим прикладом цього процесу є діяльність великих агрохолдингів, які стають ключовими гравцями на ринку молока.

У територіальному аспекті спостерігається посилення концентрації активів молочних агрохолдингів у центральних та західних областях України. Саме Тернопільська, Хмельницька, Волинська, Житомирська та Київська області стали ключовими регіонами розвитку завдяки поєд-

нанню сприятливих кліматичних умов, наявності кормової бази та менших ризиків, пов'язаних із воєнними діями. Релокація виробничих потужностей з східних та південних територій, що перебувають під загрозою, зумовила формування нових молочних кластерів, що працюють за сучасними технологіями й орієнтуються на високопродуктивне тваринництво. Така трансформація забезпечує не лише задоволення внутрішнього попиту, а й поступове нарощування експортного потенціалу молочних продуктів.

Отже, сучасна динаміка розвитку молочного скотарства в Україні засвідчує поступове витіснення дрібних господарств і посилення ролі великих аграрних підприємств. Ці виробники стають основними рушіями галузі, оскільки інвестують у технологічне оновлення, поліпшення генетичного потенціалу поголів'я, впровадження автоматизованих систем управління виробництвом і підвищення його ефективності. Великі молочні компанії забезпечують стабільність виробництва навіть за умов воєнних викликів, гарантують безперебійне постачання продукції та зміцнюють продовольчу безпеку країни. Їхній внесок має не лише економічний, а й соціальний вимір – створення робочих місць, підтримку сільських громад і сприяння інтеграції України у глобальний аграрний простір.

Війна суттєво загострила проблеми функціонування молочного скотарства України, проте провідні агрохолдинги спромоглися зберегти відносну фінансову стабільність і продовжити виробництво. Серед основних економічних викликів варто відзначити різке зростання цін на енергоносії та корми, дефіцит кредитних ресурсів, високі відсоткові ставки, а також втрату частини ферм у зонах бойових дій. Водночас саме масштабність бізнесу і диверсифікація напрямів господарської діяльності дозволили великим компаніям компенсувати окремі втрати та забезпечити безперервність виробничих процесів.

Серйозні проблеми виникли й у сфері логістики: окупація територій та блокада портів ускладнили транспортування молочної продукції, особливо на експорт. У відповідь агрохолдинги реструктурували логістичні маршрути, переорієнтували постачання через західні кордони та інвестували у створення сучасних складських і холодових потужностей. Ці заходи сприяли зменшенню втрат продукції та стабілізації внутрішніх поставок.

Важливим залишається й соціальний вимір. Молочні агрохолдинги активно підтримують сільські громади, забезпечують робочі місця для місцевого населення та внутрішньо переміщених осіб, а також беруть участь у гуманітарних програмах. Деякі компанії, зокрема «Агропродсервіс» і «Молочний альянс», організували безко-

штовні чи пільгові постачання молочної продукції у школи та лікарні, що мало значний соціальний ефект у кризовий час.

Попри значні труднощі, молочні агрохолдинги залишаються ключовими стабілізаторами галузі, формуючи понад 45% товарного молока промислового сектору. Вони здатні залучати інвестиції та виконують функцію рушійної сили у процесі післявоєнного відновлення. Надалі саме ці структури можуть стати основою модернізації молочного виробництва та інтеграції України до європейського ринку, зміцнюючи продовольчу безпеку держави. Їхня спроможність залучати інвестиції та виконувати функцію опорних структур у процесі післявоєнного відновлення визначає їх як потенційну основу модернізації молочного виробництва та інтеграції України до європейського аграрного простору, сприяючи зміцненню продовольчої безпеки держави.

Продовольча безпека трактується як здатність держави забезпечувати населення достатньою кількістю якісних продуктів харчування за доступними цінами. У випадку молочної галузі це означає стабільну наявність молока та молочних продуктів у кількостях, необхідних для задоволення внутрішніх потреб, без критичної залежності від імпорту. Сучасна структура виробництва свідчить про низку серйозних викликів для України у цій сфері.

З одного боку, процес холдингізації та розвиток великих промислових ферм дозволили сповільнити темпи скорочення виробництва молока та частково компенсувати втрати господарств населення. Завдяки доступу до фінансів, сучасних технологій і кращих управлінських практик великі аграрні компанії змогли утримати поголів'я, а в окремих випадках навіть наростити валові надої у воєнний період. Це позитивно вплинуло на стабільність постачань: великі оператори здатні швидше адаптуватися після шоків і забезпечити безперервний потік сировини на переробні заводи. Концентрація виробництва на великих фермах спрощує логістику та контроль якості: нині близько 40% молока, що надходить на переробку, відповідає екстра- та вищому гатунку. Це створює передумови для випуску конкурентної продукції та нарощування експорту.

Водночас скорочення загального обсягу виробництва та зменшення поголів'я корів посилюють ризики дефіциту молочних продуктів для населення. За підрахунками науковців, середній українець споживає лише близько 55% від рекомендованої норми молока та молочних продуктів. Згідно з науковими стандартами, річна норма становить 380 кг у молочному еквіваленті, тоді як фактичне споживання не перевищує 210 кг на особу [3]. Українське виробництво покриває приблизно 76% наявного рівня споживання, що становить лише

42% від раціональної норми [4]. Решту потреб компенсує імпорт або ж відбувається недоспоживання через високі ціни, що негативно впливає на харчування, особливо вразливих груп – дітей, підлітків і людей похилого віку.

Холдинізація має як позитивний, так і суперечливий вплив на продовольчу безпеку. З позитивного боку, великі компанії демонструють здатність нарощувати виробництво, що з часом може зменшити залежність від імпорту. Наявність сертифікованих виробничих потужностей і вихід на зовнішні ринки дозволяють холдингам швидко реагувати на зміни кон'юнктури та знаходити нові канали збуту. Це певною мірою виступає страховим механізмом, який підтримує їхню стабільність навіть у кризових умовах.

Водночас надмірна орієнтація на експорт може спричинити негативні наслідки. За високих світових цін компаніям економічно вигідніше реалізовувати продукцію на зовнішніх ринках, що може створювати дефіцит або сприяти зростанню цін на внутрішньому ринку. Крім того, спостерігаються регіональні дисбаланси: холдинги концентрують виробництво у центральних і західних областях, тоді як віддалені села залишаються без молочного виробництва. Це свідчить про те, що окремі регіони опиняються в залежності від привізного молока, а місцеві переробні підприємства змушені зупиняти роботу через нестачу сировини.

Війна додатково загострила проблему продовольчої безпеки. Традиційно молочне виробництво було розвинене у північних і східних областях (Харківщина, Чернігівщина, Сумщина), проте значна частина цих потужностей була знищена або призупинена. Деякі компанії втратили ферми, інші змогли евакуювати поголів'я на західні території і частково компенсувати виробничі спади. Однак повне відновлення потребує років: за прогнозами експертів, без масштабних державних програм кількість корів продовжить зменшуватися. Одним із можливих рішень називають біотехнологічні підходи, зокрема використання сексованої сперми для пришвидшеного відтворення поголів'я, що дозволило б за десять років подвоїти кількість дійних корів [5].

Отже, холдинізація відіграє подвійну роль у контексті продовольчої безпеки. З одного боку, великі агропідприємства є потужними центрами зростання, які забезпечують стабільні обсяги виробництва та можуть знизити імпортозалежність. З іншого, вони не здатні гарантувати продовольчу безпеку на всіх рівнях, особливо без участі дрібних фермерів та активної державної підтримки. Оптимальним є сценарій співіснування великих і малих виробників, де агрохолдинги забезпечують ефективність та обсяги, а сімейні ферми – гнучкість, локальну доступність продукції та соціальну стійкість у сільській місцевості [6].

Холдинізація молочного скотарства в Україні стала одним із ключових чинників стабілізації виробництва в умовах війни. Великі агропідприємства завдяки доступу до фінансів і технологій змогли зберегти поголів'я та навіть наростити надої, частково компенсуючи скорочення дрібного сектору. Це сприяло зміцненню внутрішнього ринку та скороченню імпоротної залежності, оскільки у 2024 році було досягнуто майже збалансованого сальдо зовнішньої торгівлі молокопродуктами. Водночас загальне скорочення виробництва призводить до того, що українці споживають лише близько половини від рекомендованої норми молока і молочних продуктів. Проблемою є й регіональні дисбаланси: виробництво концентрується у центральних і західних областях, тоді як частина територій втрачає доступ до локального молочарства. Холдинги спроможні забезпечити обсяги та ефективність, проте вони орієнтуються передусім на прибуткові ринки, що не завжди відповідає інтересам внутрішніх споживачів. Тому оптимальна модель продовольчої безпеки передбачає співіснування великих агрохолдингів і дрібних фермерських господарств у поєднанні з державною підтримкою та програмами розвитку галузі.

Процес холдинізації у молочній галузі, як засвідчує проведений аналіз, має неоднозначний характер: з одного боку, він забезпечує модернізацію виробництва та зростання ефективності, а з іншого – породжує нові соціально-економічні виклики. До основних позитивних наслідків діяльності агрохолдингів у молочному скотарстві належать кілька ключових аспектів. По-перше, підвищення продуктивності та ефективності: великі компанії швидше впроваджують інноваційні технології, що дозволяє отримувати високі надої молока та забезпечувати його стабільну якість. Так, українські промислові ферми вийшли на рівень 6–8 тис. л від корови на рік, що відповідає показникам Польщі, Литви та Австралії. Це має стратегічне значення, адже уможливило покриття внутрішніх потреб без суттєвого нарощування поголів'я [7]. По-друге, холдинги забезпечують масштабні інвестиції у модернізацію: завдяки доступу до банківських кредитів і власного капіталу вони зводять сучасні ферми, закуповують техніку, впроваджують автоматизацію та роботизовані системи доїння. Великі підприємства стали першими майданчиками для геномної селекції, агроменеджменту та новітніх систем управління стадом. Результатом цього є зростання частки молока екстрагатунку у структурі переробки до 40%, що свідчить про поступове покращення якості сировини.

По-третє, агрохолдинги гарантують стабільність виробництва. На відміну від дрібних господарств, діяльність яких характеризується сезон-

ними та стихійними коливаннями, великі компанії планують роботу системно, забезпечуючи рівномірні поставки протягом року, дотримання ветеринарних стандартів і контрактних зобов'язань перед переробниками. Це знижує витрати на логістику та контроль якості, а також спрощує взаємодію на ринку.

Четвертою перевагою є зростання експортного потенціалу: великі інтегровані компанії здатні долати бар'єри міжнародної сертифікації та виходити на зовнішні ринки. Уже сьогодні лівова частка українського експорту молочної продукції припадає на кілька агрохолдингів, що дозволяє країні генерувати валютні надходження та зменшувати імпортозалежність. Особливі перспективи має експорт сухого молока і масла до країн Азії, Близького Сходу та Африки.

Нарешті, важливим позитивом є вертикальна інтеграція: частина агрохолдингів розвиває власні переробні підприємства, що дає змогу контролювати увесь виробничо-збутовий ланцюг – від виробництва молока до випуску готової продукції під відомими брендами. Це створює додану вартість у країні та забезпечує мультиплікативний ефект для економіки.

Водночас процес холдинізації має суттєві негативні наслідки. Серед них – соціально-демографічні проблеми: високопродуктивні ферми потребують значно менше працівників, ніж дрібні господарства, що призводить до занепаду сіл, трудової міграції та поступове витіснення традиційного сімейного молочного бізнесу. Другою проблемою є ризик монополізації ринку: якщо основні обсяги виробництва зосереджені у кількох компаніях, виникає небезпека диктату цін та умов збуту для малих виробників, а також вразливість усієї системи у випадку кризи чи банкрутства провідного ринкового гравця.

Третій негативний ефект процесу холдинізації полягає у витісненні малих і середніх ферм, які не витримують конкуренції за ресурси та ринки збуту. Втрата цього сегмента виробників у перспективі може знизити рівень продовольчої гнучкості та соціальної стабільності у сільських громадах. Додатковим викликом є екологічні ризики: концентрація великої кількості худоби створює проблеми з утилізації відходів, забрудненням довкілля та викидами парникових газів.

Таким чином, процес холдинізації у молочному скотарстві поєднує суттєві економічні вигоди – залучення інвестицій, підвищення ефективності, вихід на зовнішні ринки – з відчутними соціальними та екологічними ризиками. Оптимізація цих ефектів вимагає зваженої державної політики, спрямованої на підтримку балансу між великими й малими виробниками. У цьому контексті варто детальніше розглянути сучасні підходи регуляторної політики та пропозиції щодо їх удосконалення.

Держава відіграє ключову роль у спрямуванні процесів холдинізації на забезпечення національної продовольчої безпеки. В останні роки в Україні було напрацьовано низку стратегічних документів і програм підтримки молочної галузі та тваринництва, хоча їхня реалізація залишалася неповною. Серед важливих ініціатив варто виокремити Національну стратегію розвитку молочної галузі до 2030 року та Концепцію державної підтримки тваринництва на 2021–2023 рр., підготовлені за участі Мінекономіки й профільних асоціацій. Вони передбачали комплекс заходів: стимулювання відновлення поголів'я, розвиток сімейних ферм, співфінансування будівництва сучасних тваринницьких комплексів, компенсацію відсоткових ставок за кредитами, дотації на утримання корів, часткове відшкодування вартості закуплених нетелів і племінних ресурсів. За задумом уряду, на підтримку АПК мало спрямовуватись щонайменше 1% аграрного ВВП (близько 7 млрд грн щорічно), однак фактичне фінансування було у 1,5–2 рази меншим. Так, у бюджеті 2022 року на підтримку аграрного сектору передбачили лише 4,4 млрд грн, і окремої програми для молочної галузі взагалі не було. Це викликало критику з боку галузевих асоціацій, які наголошували на загрозі «молочної кризи» – втрати поголів'я, скорочення виробництва та перетворення країни на імпортозалежну [8]. За оцінками експертів, інвестиції у молочну галузь мають високий мультиплікативний ефект, тому державну підтримку слід розглядати не як витрати, а як стратегічний внесок у забезпечення продовольчої безпеки та економічний розвиток [9].

Регулювання діяльності агрохолдингів сьогодні базується переважно на загальному антимонопольному законодавстві та податковій політиці. Спеціальних обмежень щодо масштабів земельного банку чи поголів'я немає, за винятком норм ринку землі. Скасування мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення, що набуло чинності в липні 2021 року, створило нові умови: до 2024 року купівля земельних ділянок дозволена лише фізичним особам у межах до 100 га, а з 2024 року ринок відкриється для юридичних осіб з обмеженням до 10 тис. га. Це рішення прямо стосується агрохолдингів, які отримали можливість закріплювати землю у власності, але в межах встановленого ліміту. Такий підхід покликаний уникнути надмірної концентрації земель у руках кількох корпорацій. Для молочних холдингів обмеження не є критичними (оскільки їхній земельний банк менший, ніж у зернових компаній), але певною мірою може стримувати подальше укрупнення.

З метою пом'якшення соціальних наслідків процесу холдинізації уряд запровадив низку програм підтримки малих виробників. Зокрема,

з 2018 року діє спрощена процедура реєстрації сімейних ферм, спеціальний податковий режим (4-та група ЄП), дотації для новостворених фермерських господарств, часткова компенсація придбання доїльного обладнання. Ці заходи мали на меті інтегрувати дрібних виробників у ринкове середовище, однак через недостатній масштаб не зупинили згорання виробництва в домогосподарствах. Перспективним напрямом є розвиток кооперативів для спільного збуту молока, зберігання та закупівлі кормів, хоча досвід попередніх програм засвідчив значні організаційні труднощі. Наразі обговорюються нові формати співпраці, наприклад «кластери», що передбачають інтеграцію дрібних фермерів у виробничо-збутові ланцюги великих холдингів, – аналогічна модель довела ефективність у країнах ЄС.

Важливою складовою аграрної політики залишається продовольча безпека. Під час воєнного стану уряд запровадив обмеження на експорт низки стратегічних продуктів, проте молочна продукція не підпала під ці заходи через відносно невеликі обсяги її експорту. Водночас у перспективі з зростанням виробництва, може постати потреба у створенні інтервенційних фондів молочної продукції, які б стабілізували ринок у випадках дефіциту чи надлишку – за аналогією з практиками ЄС. Наразі основна увага зосереджена на відновленні виробничих потужностей і нарощуванні поголів'я, зокрема за допомогою грантових програм для реконструкції зруйнованих ферм.

Ще одним напрямом є регулювання цін та підтримка споживачів. До 2017 року в Україні діяло державне регулювання цін на соціально значущі продукти (молоко, масло), яке передбачало граничні торговельні надбавки. Згодом його скасували, і ринок почав формувати ціни самостійно, що в окремі періоди (наприклад, у 2021 р.) призводило до різкого зростання вартості молочної продукції. Для захисту вразливих верств населення було запроваджено механізм адресних субсидій. Прямі дотації виробникам для зниження цін на молоко наразі відсутні, однак держава опосередковано впливає на рівень цін через підтримку виробництва – компенсацію відсоткових ставок, доступні кредитні програми тощо. На думку експертів, зосередження державної підтримки у великих агропідприємствах дало змогу тимчасово стабілізувати ціни та забезпечити внутрішній ринок від надмірного тиску імпоротної продукції [10].

На підставі проведеного аналізу сформульовано такі пропозиції щодо вдосконалення галузевої політики.

По-перше, забезпечити збалансовану підтримку виробників різного масштабу – як великих холдингів, так і сімейних ферм – через диферен-

ційовані дотації, грантові програми та розвиток кооперативів. По-друге, створювати умови для нарощування поголів'я за допомогою племінної справи, доступного генетичного матеріалу, навчальних програм та інструментів страхування ризиків. По-третє, запровадити соціальні та екологічні стандарти для великих компаній, у тому числі контроль за утилізацією відходів і розвитком інфраструктури у громадах. По-четверте, активно розширювати експортні можливості української молочної продукції, використовуючи дипломатичні інструменти та фінансові стимули. І, нарешті, налагодити систему моніторингу ринку та інтервенцій для згладжування цінових коливань на внутрішньому ринку.

У підсумку можна стверджувати, що Україна вже має стратегічне бачення розвитку молочної галузі, однак вирішальним фактором є якісна реалізація наявних програм. У період післявоєнного відновлення молочне скотарство повинно посісти одне з провідних місць серед пріоритетів державної аграрної політики, оскільки ця галузь поєднує високу додану вартість, значний експортний потенціал і вагомую соціальну функцію.

Висновки. Таким чином, холдинізація молочного скотарства стала визначальним чинником трансформації української молочної галузі, забезпечивши стабільність постачання сировини та збереження виробництва навіть у воєнний період. У 2020–2024 рр. роль великих аграрних об'єднань та промислових ферм значно зросла, що частково компенсувало скорочення виробництва у дрібному секторі. Це дозволило стабілізувати постачання сировини на переробні підприємства і уникнути дефіциту молочної продукції на внутрішньому ринку навіть у воєнний період. Завдяки інвестиціям та впровадженню сучасних технологій промисловий сектор збільшив продуктивність і забезпечив відносну стійкість виробництва, що позитивно вплинуло на продовольчу безпеку країни.

Водночас загальний стан галузі залишається проблемним: обсяги виробництва молока все ще не відповідають раціональним нормам споживання, а фактичне споживання населенням суттєво нижче необхідного рівня. Холдинізація сповільнила багаторічний спад, але не змогла його зупинити. До цього додаються й негативні ефекти – соціальні (зменшення зайнятості на селі, занепад дрібного фермерства) та економічні (ризик монополізації, залежність від імпортних ресурсів).

Міжнародний досвід демонструє різні моделі розвитку. Польща поєднала поступову консолідацію з державною підтримкою, що дозволило водночас наростити експорт і зберегти фермерство. Нідерланди забезпечили розвиток інтенсивних сімейних ферм завдяки кооперації та суворим стандартам. США зробили ставку на ринкову

конкуренцію, що привело до надвисокої продуктивності, але майже повністю витіснило дрібних виробників. Для України з її двосекторною структурою та воєнними викликами, важливо сформувати власну модель, яка поєднає переваги великих холдингів із підтримкою малих і середніх фермерів.

Забезпечення продовольчої безпеки вимагає підвищення внутрішнього виробництва молока до рівня, здатного повністю покрити потреби населення. Це можливо за рахунок одночасного нарощування поголів'я та зростання продуктивності. Великі агрохолдинги залишатимуться головними рушіями цього процесу, проте їм потрібна фінансова, інституційна та наукова підтримка. Паралельно необхідно стимулювати розвиток сімейних ферм і кооперативів, інтегруючи їх у єдині виробничо-збутові ланцюги. Такий підхід дозволить не лише збільшити обсяги виробництва, а й підвищити стійкість системи завдяки диверсифікації.

Холдинізація, за умови грамотного регулювання, може стати чинником досягнення молоч-

ної самодостатності та конкурентоспроможності України на світовому ринку. Проте відсутність державного арбітражу здатна загострити диспропорції. Тому ключовим завданням є партнерство держави й бізнесу: держава визначає «правила гри» та підтримує слабші ланки, а великі компанії забезпечують інвестиції й підвищення ефективності.

Отже, холдинізація є об'єктивним і незворотним процесом, здатним зміцнити продовольчу безпеку лише за умов збалансованої державної політики. У коротко- та середньостроковій перспективі необхідно зосередитися на відновленні поголів'я після війни, підтримці великих виробників і стимулюванні нових фермерських ініціатив. Реалізація цих завдань дозволить не тільки повністю забезпечити внутрішній ринок молочною продукцією, але й відновити експортні позиції України у світовій економічній системі. У довгостроковому вимірі це стане основою стійкого розвитку галузі та підвищення рівня національної продовольчої безпеки.

Список використаних джерел:

1. Черевко Г. Агрохолдинги як нові організаційні форми крупнотоварного господарювання в агробізнесі України. *Аграрна економіка*. 2012. Т. 5. № 1–2. С. 36–42.
2. Шупик С. М. Зарубіжний досвід розвитку молочного скотарства та напрями його використання у вітчизняній практиці. *Економіка та управління АПК*. 2020. № 1. С. 36–46.
3. Антощенко В., Кравченко Ю. Сучасні тенденції виробництва та споживання молока в світі в умовах глобалізації. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32, №2. С. 7–14.
4. Величко А. Є. Стан та перспективи розвитку ринку молока та молочних продуктів України. *Агросвіт*. 2021. №16. С. 62–68.
5. Гурська І. С., Лук'янова М. М. Функціонування вітчизняного ринку молока та молочних продуктів. *Інноваційна економіка*. 2019. № 3–4. С. 30–39.
6. Дорош О. С., Купріянич І. П. Роль соціально-економічної й інституційної складових у формуванні й функціонуванні агрохолдингів в Україні. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель*. 2016. № 3. С. 12–19.
7. Антощенкова В. В. Сучасний стан молочного скотарства в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5, №2. С. 25–32.
8. Кузьменко Г. О., Телендій А. А. Вплив війни на аграрний сектор України: виклики та роль державного управління у відновленні галузі. *Вчені записки*. 2024. Вип. 22. С. 112–120.
9. Гладій М. Р., Просович О. П. Сучасний стан та перспективи розвитку молочної галузі України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2022. №2. С. 10–17.
10. Меньяйлова Г. Є. Агрохолдинги України: передумови створення та перспективи розвитку. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 12. С. 197–201.

References:

1. Cherevko, H. (2012). Agrokholdynhy yak novi orhanizatsiini formy krupnotovarnoho hospodariuvannia v ahrobiznesi Ukrainy [Agroholdings as new organizational forms of large-scale farming in agribusiness of Ukraine]. *Ahrarna ekonomika*, no. 5(1–2), pp. 36–42. (in Ukrainian)
2. Shupyk, S. M. (2020). Zarubizhnyi dosvid rozvytku molochnoho skotarstva ta napriamy yoho vykorystannia u vitchyzniani praktysi [Foreign experience in dairy cattle breeding development and directions of its use in domestic practice]. *Ekonomika ta upravlinnia APK*, no. 1, pp. 36–46. (in Ukrainian)
3. Antoshchenkova, V., & Kravchenko, Yu. (2022). Suchasni tendentsii vyrobnytstva ta spozhyvannia moloka v sviti v umovakh hlobalizatsii [Current trends of milk production and consumption in the world under conditions of globalization]. *Ekonomichniy analiz*, no. 32(2), pp. 7–14. (in Ukrainian)
4. Velychko, A. Ye. (2021). Stan ta perspektyvy rozvytku rynku moloka ta molochnykh produktiv Ukrainy [State and prospects of development of the milk and dairy products market in Ukraine]. *Ahrosvit*, no. 16, pp. 62–68. (in Ukrainian)
5. Hurska, I. S., & Luk'ianova, M. M. (2019). Funktsionuvannia vitchyznianoho rynku moloka ta molochnykh produktiv [Functioning of the domestic milk and dairy products market]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 3–4, pp. 30–39. (in Ukrainian)

6. Dorosh, O. S., & Kupriianchuk, I. P. (2016). Rol sotsialno-ekonomichnoi y instytutsiinoi skladovykh u formuvanni y funktsionuvanni ahrokhodyniv v Ukraini [Role of socio-economic and institutional components in formation and functioning of agroholdings in Ukraine]. *Zemleustrii, kadastr i monitorynh zemel*, no. 3, pp. 12–19. (in Ukrainian)
7. Antoshchenkova, V. V. (2020). Suchasnyi stan molochnoho skotarstva v Ukraini [Current state of dairy cattle breeding in Ukraine]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, no. 5(2), pp. 25–32. (in Ukrainian)
8. Kuzmenko, H. O., & Telendii, A. A. (2024). Vplyv viiny na ahraryi sektor Ukrainy: vyklyky ta rol derzhavnoho upravlinnia u vidnovlenni haluzi [Impact of war on Ukraine's agrarian sector: Challenges and role of public administration in sector recovery]. *Vcheni zapysky*, issue 22, pp. 112–120. (in Ukrainian)
9. Hladii, M. R., & Prosovykh, O. P. (2022). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku molochnoi haluzi Ukrainy [Current state and prospects for development of the dairy industry of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika". Seriya "Problemy ekonomiky ta upravlinnia"*, no. 2, pp. 10–17. (in Ukrainian)
10. Menailova, H. Ye. (2018). Ahrokhodynhy Ukrainy: peredumovy stvorennia ta perspektyvy rozvytku [Agroholdings of Ukraine: Prerequisites for creation and prospects for development]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, no. 12, pp. 197–201. (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 21.10.2025